

**УДК 351: 366.636**

ДРЕШПАК Валерій Михайлович,

д-р наук держ. упр., доц., зав. каф. інформаційних технологій

та інформаційних систем ДРІДУ НАДУ

## **ІНФОРМАЦІЙНИЙ, КОМУНІКАТИВНИЙ, СЕМІОТИЧНИЙ ПРОСТОРИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: СПІЛЬНЕ, ВІДМІННЕ ТА ОСОБЛИВЕ**

Формулюється загальний підхід до визначення поняття «простір державного управління». Подаються авторські визначення понять «інформаційний простір державного управління», «комунікативний простір державного управління» та «семіотичний простір державного управління». На підставі аналізу сутності цих явищ виокремлюються їх спільні, відмінні та особливі риси.

Ключові слова: державне управління, інформаційний простір, комунікативний простір, семіотичний простір, комунікації в державному управлінні.

***Дрешняк В. М. Информационное, коммуникативное, семиотическое пространства государственного управления: общее, отличительное и особенное***

Формулируется общий подход к определению понятия «пространство государственного управления». Приводятся авторские определения понятий «информационное пространство государственного управления», «коммуникативное пространство государственного управления» и «семиотическое пространство государственного управления». На основе анализа сущности этих явлений выделяются их общие, отличительные и особенные черты.

Ключевые слова: государственное управление, информационное пространство, коммуникативное пространство, семиотическое пространство, коммуникации в государственном управлении.

***Dreshpak V. M. Information, communicative, semiotic space of public administration: the general, special and distinctive***

A general approach to the definition of «space governance» was formulated. Author's definitions of «information space of public administration», «communicative space of public administration», «semiotic space of public administration» were presented. Based on the analysis of the essence of these phenomena were picked out their general, special and distinctive features.

Key words: public administration, information space, communicative space, semiotic space, communication in public administration.

***Постановка проблеми.*** Державне управління як соціокультурне за своєю природою явище не може вивчатися без урахування специфіки комунікативної сфери, у межах якої це управління здійснюється. У свою чергу, ця сфера є фрагментованою з огляду на різні її складові, характерні ознаки, позиції спостерігачів-дослідників тощо. Як наслідок, у наукових, публіцистичних, а часом і нормативно-правових текстах, з'являються, на перший погляд, близькі терміни, що характеризують комунікативну сферу державного управління. Це, зокрема, стосується й термінологічного визначення інформаційного та комунікативного просторів, що часто вживаються як ідентичні. Поглиблений аналіз комунікативних явищ і процесів у державному управлінні з позицій семіотичного підходу дозволив нам також сформулювати і поняття «семіотичний простір державного управління» [1], що обумовлене наявністю в системі державного управління та її соціокультурному середовищі семіотичних (знакових) елементів, за допомогою яких здійснюється комунікація. Таким чином, проблема полягає в суперечливості підходів до розуміння сутності комунікативної сфери державного управління, де перетинаються споріднені простори і необхідність конкретизувати й розмежувати зазначені вище терміни.

***Аналіз останніх досліджень і публікацій.*** Сучасні соціальні науки приділяють досить багато уваги дослідженню просторів (середовищ, сфер), де відбувається соціальна комунікація. При цьому термінологічний апарат формується з огляду на методологічні підходи, що превалюють в тій чи іншій галузі науки і часто не збігаються між собою. У дослідженні ми спиралися на

результати, отримані раніше не лише в галузі науки державного управління, але й у політології, соціології, юридичній науці, науці соціальних комунікацій такими дослідниками, як: І. Арістова, О. Литвиненко, А. Панчук, В. Полянська, Б. Потятиник, Г. Почепцов, В. Речицький, О. Соснін, С. Чукут та ін.

Проте попередні наукові напрацювання не дають повного уявлення про спільні, відмінні та особливі риси інформаційного, комунікативного та семіотичного просторів державного управління, що актуалізує проведення цього дослідження.

*Метою статті* є аналіз понять: «інформаційний простір державного управління», «комунікативний простір державного управління» та «семіотичний простір державного управління», виявлення їх спільних, відмінних і особливих рис, а також обґрунтування авторських визначень цих термінів. Це дозволить розвинути положення теорії державного управління та усунути суперечності щодо уявлень про комунікативну сферу державного управління та вдосконалити понятійно-категоріальний апарат досліджень у цій галузі науки.

*Виклад основного матеріалу.* Як слушно зауважує О. Орлов, одним із нагальних завдань розбудови науки державного управління є вирішення проблеми створення її категоріального апарату. Без існування жорстко пов'язаного, когерентно-несуперечливого понятійного середовища неможлива є подальша розробка продуктивної чіткої теорії [4, с. 34].

Необхідність привернення уваги до структурування термінологічного апарату, пов'язаного з поняттям «простір державного управління», на наш погляд, пов'язана з необхідністю розширення уявлень про це явище. Утилітарне розуміння простору державного управління як суто територіального виміру поширення управлінських впливів є дуже вузьким. Адже ці впливи спрямовані передусім на соціальні об'єкти, яким у сучасному світі властивий високий ступінь динаміки, а також створену ними культуру, що має матеріальні та нематеріальні складові. Взаємопов'язані культура і динамічне соціальне середовище формують принципово інший простір суб'єкт-об'єктних відносин у сфері державного управління, розкрити та зрозуміти який можна насамперед з точки зору комунікативного виміру, за яким географічні координати суб'єкта й об'єкта нині рідко збігаються з їх позиціями в площинах соціокомунікативних відносин.

За загальною дефініцією простір є властивістю реальності, яка виражається в її протяжності, структурованості, співіснуванні та взаємодії її елементів [8, с. 273]. Таким чином, для будь-якого простору мають бути визначені: 1) певним чином структуровані його елементи; 2) процеси та відносини, завдяки яким відбувається співіснування та взаємодія цих елементів; 3) межі, що визначають протяжність цього простору.

Зв'язок конкретного простору з реальністю, яка існує в його межах, на наш погляд, слід простежувати через спільні елементи, процеси та відносини. Тобто будь-який простір державного управління має обов'язково містити елементи, процеси та відносини, притаманні системі державного управління. Але з позицій системного підходу простір, де функціонує певна система, може належати до її внутрішнього і зовнішнього середовищ. Із цього випливає, що певний простір має містити елементи, процеси та відносини, притаманні не лише системі, але й її зовнішньому середовищу.

З огляду на ці припущення, прийmemo як робочу гіпотезу, що будь-який простір державного управління: а) формується на основі певним чином структурованих елементів системи державного управління та її середовища; б) йому притаманні процеси та відносини, обумовлені суб'єкт-об'єктними відносинами в системі державного управління та спрямовані на реалізацію функцій державного управління; в) його протяжність визначається межами, з одного боку, реального чи потенційного поширення елементів даної системи державного управління та їх впливів, з іншого – реального чи потенційного розміщення елементів її зовнішнього середовища.

Аналіз попередньо сформульованих різними авторами визначень понять «інформаційний простір», «комунікативний простір», пов'язаних з різними сторонами здійснення державного управління (наприклад, «національний інформаційний простір», «комунікативний простір державної служби» тощо), демонструє різноманіття теоретичних підходів.

Так, в «Енциклопедичному словнику з державного управління» поняття «інформаційний простір» визначається Ю. Машкаровим як «сукупність сховищ, банків і баз даних, технологій їх супроводу і використання, інформаційних телекомунікаційних систем, що функціонують на основі загальних принципів і

забезпечують інформаційну взаємодію організацій і громадян, а також спрямовані на задоволення їх інформаційних потреб. Основними компонентами інформаційного простору є інформаційні ресурси, засоби інформаційної взаємодії та інформаційна інфраструктура» [2, с. 298]. У цьому ж словнику поняття «інформаційний простір управління» (автор – А. Панчук) подано як «узагальнений фазовий простір, координатами якого є певні сфери компетентності інформаційних суб'єктів, метрикою інформаційного простору управління є інтелектуальний обсяг, який визначається за допомогою інваріантів інфодинаміки» [2, с. 298]. Наведені визначення, на наш погляд, є яскравим прикладом розкриття сутності інформаційного простору з позицій технічної, механістичної парадигми.

Попри те що поняття «комунікативний (комунікаційний) простір» не має усталеної дефініції, через нього іноді визначаються й інші поняття. Так, в «Енциклопедичному словнику з державного управління» геополітичний простір визначено як «багатовимірний комунікаційний простір (військово-політичний, демографічний, соціальний, гуманітарний, інформаційний тощо), що об'єднує політичну, соціальну, духовну сфери спільною пан ідеєю. Визначається межами поширення військово-політичної і культурно-духовної сфери держави» [2, с. 112]. Прикметним є також те, що в цьому визначенні інформаційний простір подається як один із вимірів простору комунікаційного.

Часто між поняттями «комунікативний простір» і «комунікативне середовище» ставлять знак рівності. Так, за В. Мартиновим, комунікативне середовище містить елементи природного та штучного комунікаційного середовища. До першого належить «простір, що виникає всередині будь-якої соціально-географічної системи в процесі активного обміну інформацією під впливом соціально-економічних чинників». Друге «виникає в ході такого інформаційного обміну, який визначається політичними чинниками або суб'єктами, зацікавленими у виникненні інформаційних потоків з чітко визначеними завданнями» (цит. за [5, с. 252]). Проте, на наш погляд, більш правильним було б розглядати певний простір як відмежований фрагмент якогось середовища. При цьому таке середовище має відповідати характеру елементів, процесів і відносин цього простору. Для просторів державного управління таким середовищем, на наш погляд, є соціокультурне.

Саме з огляду на специфіку державного управління як соціокультурного явища ми й запропонували поняття «семіотичного простору державного управління». Як і інші наведені поняття, це, попри часте його використання, не має однакового тлумачення. Здебільшого дослідники вдаються до опису сутності цього явища у зв'язку з предметом їх конкретного дослідження. Так, Ю. Лотман, описуючи своє бачення поняття «семіосфера», вказує, що «семіотичний простір не є сумою мов (іншими словами – семіотичних систем – *В. Д.*), а являє собою умову їх існування і роботи, у певному відношенні передує їм і постійно взаємодіє з ними». На думку вченого, поза семіосферою немає ні комунікації, ні мови. Притаманний даній культурі семіотичний простір Ю. Лотман і визначає як семіосферу [3, с. 250 – 251] (переклад наш. – *В. Д.*).

М. Шевченко наголошує, що знаково-семіотичний простір (простір орієнтацій, цінностей, форм організації, правил поведінки, норм культури) відіграє провідну роль у політичних і господарських процесах [9, с. 269]. Зауважимо, що в цьому поясненні скоріше йдеться про аксіологічний простір – простір ціннісних орієнтацій і норм. Знаки, символи, складні семіотичні утворення при цьому використовуються як форми для трансляції в певних соціокультурних середовищах значень і смислів, пов'язаних із вказаними орієнтаціями, цінностями, правилами й нормами.

Не мають чіткішого викладення й визначення інше близьке поняття – «символічний простір». Так, вивчаючи проблеми співвідношення символічного та політичного просторів, В. Полянська вказує, що «символічний простір є простором дії символів і включає політичний дискурс, артефакти політичної культури, що транслуються та використовуються в процесі політичної комунікації, і є середовищем, що корелює з процесом функціонування політичних інститутів та їх постійної трансформації» [6, с. 59].

Визначаючи поняття семіотичного простору, ми взяли до уваги, що для семіотичного простору державного управління виміром його протяжності є межі того сегмента соціокультурного середовища, де функціонує певна система державного управління. Тобто сегменти соціокультурного середовища, що перебувають під впливом сфери приватного, неполітичного життя суспільства тощо, очевидно будують поза цим простором. Соціокультурні умови, що склалися

в середовищі, визначають і інші параметри цього простору: його структурованість, склад елементів, що відповідним чином співіснують і взаємодіють. Також ми виходили з того, що в системі державного управління неодмінно присутні окремі семіотичні елементи та семіотичні підсистеми як цілісні сукупності семіотичних елементів, які є формами-носіями значень і смислів, що стосуються системи державного управління, використовуються нею з метою реалізації своїх функцій, транслюються відповідними комунікативними каналами в системі державного управління та між нею і зовнішнім середовищем, а також сукупність кодів, що дозволяють інтерпретувати ці значення та смисли.

Таким чином, семіотичний простір державного управління визначено нами як соціокультурне середовище, що характеризується певними часовими та просторовими межами, у якому створюються, зберігаються, транслюються, функціонують і трансформуються окремі семіотичні елементи та цілісні семіотичні підсистеми відповідних систем державного управління [1, с. 9].

З огляду на окреслені вище підходи сформулюємо також визначення понять «інформаційний простір державного управління» та «комунікативний простір державного управління».

Інформаційний простір державного управління – це соціокультурне середовище, де за участі суб'єктів, що належать до системи державного управління та її середовища, з використанням відповідних інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури відбуваються процеси й відносини, обумовлені суб'єкт-об'єктними відносинами в системі державного управління, пов'язані з творенням, поширенням і споживанням інформації, та спрямовані на виконання функцій державного управління.

Комунікативний простір державного управління – це соціокультурне середовище, де за участі суб'єктів, що належать до системи державного управління та її середовища, з використанням відповідних інформаційних ресурсів та інформаційної інфраструктури, відбуваються процеси й відносини, обумовлені суб'єкт-об'єктними відносинами в системі державного управління, пов'язані з творенням, поширенням та споживанням повідомлень, змістом яких є функціонування системи державного управління, та спрямовані на здійснення функцій державного управління.

До зазначених у сформульованих вище визначеннях суб'єктів належать: органи державного управління та місцевого самоврядування, ділові кола, неполітичні об'єднання громадян (громадські, професійні, творчі організації, релігійні та інші об'єднання громадян), організації політичних партій, групи творців, поширювачів, споживачів інформації (їх організації). Інформаційні ресурси в такому разі включають: окремі документи та масиви документів, бази та банки даних, результати інтелектуальної творчої діяльності. Таким чином, інформаційна інфраструктура поєднує: організаційні структури, що забезпечують творення, поширення, споживання інформації, інформаційно-телекомунікаційні структури, інформаційні технології. Процеси та відносини, пов'язані з творенням інформації, включають: виробництво інформації, переробку (обробку) інформації, тиражування інформації. Процеси та відносини, пов'язані з поширенням інформації, охоплюють передачу та зберігання інформації. Процеси та відносини, пов'язані зі споживанням інформації, передбачають: пошук інформації, отримання (збирання) інформації, споживання (використання) інформації, захист інформації, утилізацію інформації. Під поняттям «повідомлення» у визначенні комунікативного простору мається на увазі інформація, підготовлена до трансляції відповідними комунікативними каналами (зокрема, за допомогою простих і складних семіотичних форм).

Порівняльний аналіз складових інформаційного, комунікативного та семіотичного просторів державного управління дозволяє виявити їх спільні, відмінні й особливі ознаки. Цей аналіз доцільно здійснити за такими параметрами: елементи (з виокремленням основного елемента), відносини, процеси, межі (таблиця).

*Таблиця*

**Аналіз складових інформаційного, комунікативного та семіотичного просторів державного управління**

Параметри аналізу	Простори державного управління		
	Інформаційний	Комунікативний	Семіотичний
Елементи	Дані, бази даних, інформаційні технології, інформаційні системи, суб'єкти	Суб'єкт-адресат, повідомлення, комунікативний канал, суб'єкт-адресант, зворотний	Семіотичні елементи, семіотичні підсистеми систем державного управління, суб'єкти семіотичної діяльності



	інформаційних відносин	зв'язок	
Основний елемент	Зміст	Зміст у певній семіотичній формі	Семіотична форма
Відносини	Суб'єкт – інфраструктура – інформація (дані)	Суб'єкт – комунікація – суб'єкт	Суб'єкт – знак – об'єкт
Процеси	Творення, поширення, споживання інформації	Творення, поширення, споживання повідомлень	Творення, зберігання, трансляція, функціонування, трансформація семіотичних елементів і підсистем
Межі	Повноваження та функції системи державного управління	Повноваження та функції системи державного управління, реальна та потенційна аудиторії державно-управлінських комунікацій	Часові та просторові (територіальні), а також соціокультурні межі поширення семіотичних елементів і підсистем системи державного управління

Таким чином, спільним для інформаційного, комунікативного й семіотичного просторів державного управління є те, що вони разом формують комунікативну сферу державного управління та забезпечують функціонування комунікативної підсистеми державного управління. Спільним для цих просторів є те, що їх функціонування пов'язане з різними аспектами інформаційної діяльності в державному управлінні.

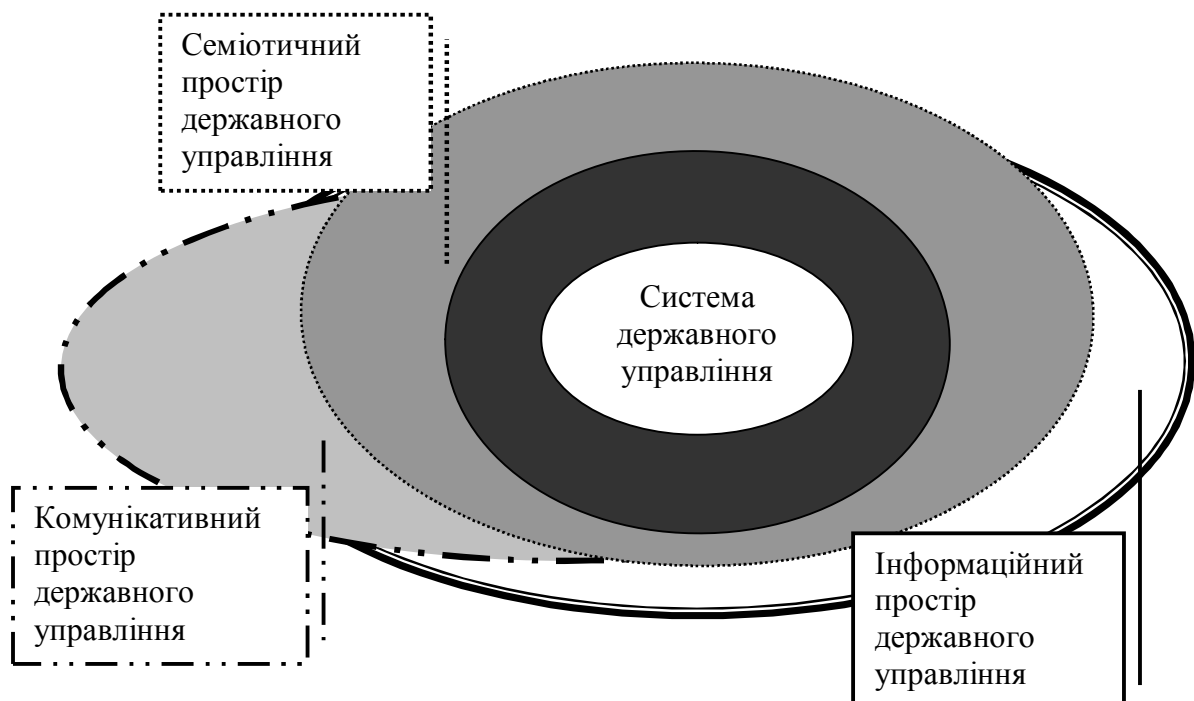
Схожою є динаміка функціонування цих систем. Межі інформаційного, комунікативного та семіотичного просторів рухливі, оскільки змінюються означувані реалії (об'єкти, суб'єкти, процеси, відносини, процедури державного управління тощо), постійно модернізуються комунікативні канали, що дозволяє значно розширювати масштаби поширення відповідної інформації, змінюється склад суб'єктів, залучених до всіх інформаційних процесів і відносин, творяться, запозичуються й уводяться в обіг нові семіотичні форми, завдяки яким транслуються значення та смисли, притаманні системі державного управління.

Відрізняються досліджувані простори, перш за все, комплексом і структурою своїх елементів, своїми межами. Інформаційний простір включає всіх суб'єктів інформаційної діяльності в даній сфері, усю сукупність даних, які створюються, переміщуються та зберігаються, пов'язані з цим процеси та відносини.

Комунікативний простір включає лише суб'єкти, дані, процеси та відносини, що пов'язані з комунікативними обмінами в даній сфері. У тому числі до комунікативного простору певної сфери мають входити суб'єкти і дані з-поза меж цієї сфери діяльності. Адже в комунікативному просторі відбуваються як внутрішні, так і зовнішні комунікації. Семіотичний простір перетинається з інформаційним і комунікативним просторами, але під час комунікацій використовуються не лише семіотичні системи, що безпосередньо обслуговують певну сферу діяльності, але й інші. Завдяки цьому семіотичний простір постійно змінюється зі змінами відповідного соціокультурного середовища. Різняться певним чином і процеси поповнення основних елементів цих просторів – якщо для інформаційного та комунікативного просторів це, в першу чергу, політичні процеси в суспільстві та системі державного управління, то для семіотичного – процеси у сфері культури.

Особливість кожного з досліджуваних просторів – їх центральні, системоутворюючі елементи. Для інформаційного простору центральним елементом є інформація, тобто будь-які відомості та/або дані, що можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [1]. Для комунікативного простору – це оформлений належним чином зміст, повідомлення, що циркулює цим простором. Для семіотичного простору – семіотичні форми, в яких можуть бути подані ті чи інші змісти.

Здійснений аналіз дозволяє змодельовати взаємне позиціонування інформаційного, комунікативного та семіотичного просторів і системи державного управління (рисунок).



## **Взаємне позиціювання інформаційного, комунікативного, семіотичного просторів і сфери державного управління**

Місцем перетину інформаційного, комунікативного та семіотичного просторів державного управління є безпосередньо система державного управління з притаманними їй суб'єкт-об'єктними відносинами, управлінськими процесами та процедурами, даними, значеннями та смислами, семіотичними формами. Інформаційний, комунікативний та семіотичний простори державного управління не збігаються за своїми контурами, що пояснюється вищеописаними їх відмінностями. Вони мають певну ієрархічну підпорядкованість: окремий інформаційний простір є основою для розгортання комунікативних процесів, що формують комунікативний простір та забезпечуються елементами семіотичного простору.

**Висновки.** Сукупність інформаційного, комунікативного та семіотичного просторів державного управління формує комунікативну сферу державного управління, що може бути описана як соціокультурне середовище, де: 1) функціонують суб'єкти, що належать як до системи державного управління, так і до її середовища; 2) формуються та використовуються відповідні інформаційні ресурси та інформаційна інфраструктура; 3) створюються, зберігаються, транслуються, функціонують і трансформуються окремі семіотичні елементи та цілісні семіотичні підсистеми відповідних систем державного управління; 4) відбуваються процеси й відносини, обумовлені суб'єкт-об'єктними відносинами в системі державного управління, пов'язані з творенням, поширенням і споживанням інформації та повідомлень, змістом яких є функціонування системи державного управління, та спрямовані на здійснення функцій державного управління.

Масштаби зазначених просторів залежать від характеристик системи державного управління, навколо якої вони формуються. При цьому важливу роль відіграють також характеристики соціокультурного середовища, в межах якого функціонують ці простори. Наприклад, інформаційний, комунікативний та

семіотичний простори двох обласних державних адміністрацій можуть суттєво відрізнятися.

Отримані теоретичні результати можуть бути використані на практиці під час аналізу стану і тенденцій розвитку комунікативної сфери, а також вироблення, реалізації та оцінювання комунікативних політик окремих органів публічної влади. Окреслені теоретичні підходи можуть бути застосовані для вирішення прикладних завдань комунікативної діяльності і в інших сферах соціального управління.

Наведене дослідження може мати подальший розвиток у напрямі вдосконалення термінології у сфері досліджень державної інформаційної політики та комунікативних політик органів державної влади та місцевого самоврядування. Зокрема, перспективним вбачається поглиблене вивчення такого поняття і позначеної ним реалії – «віртуальний простір державного управління».

#### Список використаних джерел

1. **Дрешпак В. М.** Функціонування семіотичних утворень у державному управлінні: теоретико-методологічні основи : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01 / Дрешпак Валерій Михайлович ; Нац. Акад. держ. упр. при Президентові України. – Х., 2011. – 36 с.
2. **Енциклопедичний** словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін [та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка [та ін.]. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
3. **Лотман Ю. М.** Семиосфера : Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров. Статьи. Исследования. Заметки / Ю. М. Лотман. – СПб. : Искусство – СПб, 2004. – 704 с.
4. **Орлов О. В.** Інноваційні процеси в державному управлінні : монографія / О. В. Орлов. – Х. : Магістр, 2012. – 196 с.
5. **Пантелейчук І. В.** Іміджева реальність / Пантелейчук І. В. // Енцикл. держ. упр. : у 8 т. / наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. – Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) [та ін.]. – К. : НАДУ, 2011. – С. 252 – 253.

6. **Полянська В.** Символічна влада та проблема співвідношення символічного і політичного просторів / Вікторія Полянська // Людина і політика. – 2003. – № 6 (30). – С. 51–60.

7. **Про внесення** змін до Закону України «Про інформацію» : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2938-VI. – Режим доступу : [www.search.ligazakon.ua/l\\_doc2.nsf/link1/T112938.html](http://www.search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T112938.html).

8. **Социологический** энциклопедический словарь / редактор-координатор Г. В. Осипов. – М. : НОРМА – ИНФРА-М, 1998. – 488 с.

9. **Шевченко М. М.** Критеріальні виміри безпеки в політичних ідеологіях / М. М. Шевченко // Енцикл. держ. упр. : у 8 т. / наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. – Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) [та ін.]. – К. : НАДУ, 2011. – С. 268 – 269.